

Марево ночі

Михась Ткач

Мати розповідали: свистів вітрами березень, пуп'янилися верби, а голодний сорок сьомий рік, як злодій, нишпорив по хатах вдів та вимітав останні запаси. У Оксани, засмаглої мов циганка, що мала чорні буйні коси, та не мала щастя і жила з дітьми у старенькій хатині, дах якої вже світив ребрами, не було чого вимітати — одні голісінькі полиці та порожні горнятка.

Була неділя, відбувалися вибори. Підхопилася вона ледь почало сіріти, одягла чистішу спідницю і вискочила на вулицю. А люди вже їй назустріч:

— Ось йдіть, Оксано, швидше! Там ситець дешевий дають...

— А кільки нема?

— Кажуть, була — розібрали.

— І коли вже вони встигли? — зітхнула жінка.

Поки бігла до школи, то тільки й думала про ту кільку. Мала карбованця, — відколи його береже! — думалося, що візьме трохи солонини, і буде дітям засмачина. І ось тобі - розібрали! "Проспала",— дорікнула сама собі. І така досада підступилася, що аж в грудях заболіло. Знала ж бо - нема вдома за що руки зачепити. Хоч пробі кричи. Зосталося ще трохи висівок та крохмалю з гнилої картоплі, але ж наскільки того вистачить? Та й ті оладки, що пече вона з тих висівок, самій в горло не лізуть. Меншенький жує-жує їх, а тоді покладе та: "Я, мамо, хліба хочу..." Стоїть і плаче. "Їж, дитино, бо заслабнеш, то що я тоді з тобою робитиму?" — благає його Оксана, а серце наче ножем хто ріже.

"І минулого року було скрутненько, але ж не так. А це дожилася — ні хліба, ні молока. Хоч би корова швидше отелилася",— подумала. Розуміла — трапиться щось з корівкою, то не дотягне вона до нового врожаю. Діти вже від недоїдання так схуднули, що страшно на них дивиться. І сама вона висохла, знесилилася — світ божий немилий. А ще душа болить і за корову, бо нема і їй чого дати. Сінце яке мала, то згодувала ще до нового року. А тепер що — рубає кукурудзиння, яким хату обставляла на зиму, та стріху скубе.

Всю дорогу горіло в думках: де його що взяти? Куди податися, щоб вижити? Бо чекати їй допомоги нізвідки. Сама, як палець. "Якби не той мінімум, то подалася б на чужі села, найнялася — не пропали б з голоду. Що я вже така ледащо? А так — йди і йди в поле день у день. Демид той ладен на тебе ярмо надіти", — згадала бригадира. Підвела голову. Біля школи гучномовець аж захлинається піснями, на парканах червоні транспаранти. Прочитала по складах: "Вся влада Радам!" "Чого це їм уся влада? А нам що? Робити тільки?.." — подумала. Навіть не відчула звідки воно взялося. І тут в голові промайнуло таке, від чого аж страшно стало самій... "Голосую — значить підтримую"...

Зайшла до приміщення, спинилася біля дверей.

— Підходьте, Оксано, сюди до нас, — покликав її хтось з тих, що сиділи за столами.

Підійшла, будучи все ще в полоні своїх думок. А коли в руках опинилися бюлетені, то не подалася до урни, де салютували школярі, а наблизилася до свого сусіда Максима, що задумливо стояв біля вікна. На рукаві у нього була червона пов'язка.

— Максиме, — обізвалася, — порадь мені кого тут дописати, щоб жити нам стало трохи легше? Ти людина грамотна, то краще мене знаєш.

Той спохмурнів, помовчав, а потім:

— Я б тобі не радив, Оксано, це робити. Хіба тим що зміниш? А коли вже хочеш, зайди онде за ширму — кого викреслити, а кого дописати сама вирішуй. Тільки не хвалися про це, — застеріг.

Оксана, хвилюючись, ніби злодій, зайшла за червоне полотнище ширми, взяла олівець, що лежав на тумбочці і, не читаючи прізвищ, затерла всі підряд. Хотіла, було, йти далі, — спам'яталася. І на всіх трьох папірцях, які тримала в руці, написала: "Терещенко Максим". Потім швиденько кинула їх в урну і подалася до виходу. Члени виборчої комісії порпалися заклопотано в паперах — яке їм діло до неї. "Хай! Потім побачать, то щось зміниться..." — подумала уже надворі.

Йдучи додому одне тримала в голові: чи задоволений буде Максим, що вона його дописала? Знову згадала оте гасло, що бачила біля школи: "Вся влада Радам!" "І чого вони так пишуть? Сміються з нас? Та як сміються! — про себе відмітила. І тут пораділа: — Викреслила найголовнішого — буде по іншому. А може й Максима поставлять?" Вона не уявляла, як це має відбутися, хто і коли призначатиме її сусіда, однак вірила в те, що не хтось інший, а він керуватиме. І не стільки вірила, як хотілося, аби так було. "Тоді легше жити стане. Авжеж! Більше даватимуть на трудовень — доки ж його даром робити?! І дітей не гонитимуть з поля, не судитимуть за оті колосочки".

Доки бігла до хати, доти й тішилася солодкими думками, як дитина фантазувала — наївності не було меж. Вже й вдома не виходив з голови її вчинок. Груді розпинало почуття тривоги і надії. Їй так хотілося, щоб злостива доля відступила, щоб кращим стало життя, щоб діти не голодували. "Хоч би трохи легше, хоч би трохи легше!" — стугоніло в грудях зболене серце.

До вечора топталася у дворі — неділя та й вибори ж, то бригадир не витурив у поле — все заглядала до хліва: чи не отелилася корова? Боялася прозівати. Бо хоч і не дуже було холодно, а все-таки розуміла, що телятко треба занести в хату та зігріти. Вже й стемніло, діти повкладалися спати, а вона не лягала. Ото посидить-посидить — і до корови. А надворі така ніч: зорі, мов проліски, квітують над селом, місяць у вербах заплутався і горить. А жаби ніби змовилися — так лунко перегукуються на рудці їх голоси! Стояла жінка та дослухалася. "Тепло буде! Як це його город доведеться порати? Ні картоплини, ні зернини..." — думалося.

Вже опівночі, як знайшлося телятко, то занесла його в хату, попоралася біля корови, зачинила хлів і, тамуючи в грудях втіху (слава Богові, що все гаразд), спинилася біля порогу. І тільки тепер відчула страшенну втому: ледь на ногах стояла. "Як це його пережити весну?" — засіло боляче в грудях. Згадала про вибори. "Якщо Максима призначать, то піду до нього і скажу: допоможи! Дай сиротам хоч який пуд

хліба. Він не відмовить". Підвеселила себе думками, хотіла йти в хату, вже й за клямку взялася — зупинилася. На вулиці враз загуркотіло, так ніби машина під'їхала до Максимового двору. Спинилася. Хряпнула хвіртка, хтось застукотів у його вікно. "Чого це так пізно — дня не буде чи що? — здивувалася Оксана. Зайшла до хати, запалила каганця — діти спали.

На долівці, закинувши голівку, дрімало телятко. "І чого вони до нього серед ночі?" — знову подумала. І тут хтось загрюкав у її двері. І з такою силою, що в жінки похолоділо в грудях.

— Хто там? — обізвалася Оксана.

Вийшла тихесенько в сіни і завмерла. Стук повторився.

— Відчиняй! Своя власть...— почулося.

Жінка вагалася. Стояла серед сінець, а зрушити з місця була не здатна — наче закам'яніла.

— Це з сільради, Оксано, відчиняй. — На цей раз голос ніби здався знайомий. "Наче Сергієнко, голова сільради?" — подумала. Згадала, що на виборах у школі він сидів за окремим столиком і щось писав. Трохи оговтавшись, відтягла засув. Двері розчахнулися, дихнуло нічним мороком, і три постаті враз оточили її в сінях. Блимнув ліхтарик: Оксана з розпущеним волоссям (збиралася спати), в самій сорочці і босоніж, стояла спантеличена і зовсім розгублена. В очах застиг страх. Один з них спинився у дверях, наче загородив вихід — то Сергієнко. А ті двоє, що підступилися до Оксани, були чужі. Обоє високі, у чорних плащах, а на обличчях — в темряві жінка помітила — хижа гримаса.

— Хай Бог милує! Я аж злякалася...— мовила Оксана, ще не розуміючи нічого.

І тут почула грізне:

— Збирайся!

Щось шпигонуло в саме серце Оксані: "Куди збиратися — ніч глупа?" Відступилася, хотіла йти до хати, але один з тих, що стояв поруч, затримав її, узяв міцно за лікоть.

— Поїдемо до сільради — розібратися треба...

— Що там розбиратися? І чого зараз, а не вранці? — не погоджувалася Оксана. Вона відчувала, що її підозрюють, але в чому — не могла збагнути. — Іване Петровичу, — глянула тривожними очима на голову сільради, — у мене ж діти, телятко тільки знайшлося. Я ще не лягала — ледь на ногах стою. Нікуди я не поїду!

— Треба їхати, Оксано, — обізвався нарешті Сергієнко.

Один з них прочинив хатні двері, світло від ліхтарика вихопило з темряви закопчену піч, порожні чавунці на долівці. Заскрипіли на полу дошки, де спали діти. "Прокинулось котресь, — подумала Оксана. — Треба йому світити? Совість така..."

Хрипливатий голос домагався:

— Поїхали...

— Я вам сказала, що нікуди не поїду. Хоч ви тут мені на голові ставайте. Що я таке зробила? — обурювалася жінка.

Ті двоє, що стояли поруч, взяли Оксану під руки і силоміць вивели з сінець.

— Що ви робите? Я буду кричати! — зарепетувала вона. Сіпнулася, щоб звільнитися. — Пустіть! Люди-и! — гукнула. Її зойк, як дзвін, сколихнув нічну тишу — і стих. Один з тих, що тримав Оксану під руку, вдарив враз її якимось твердим предметом в бік так сильно, що від болю вона заніміла, зігнулась якось незвично і, тамуючи сльози, покірно попленталася з ними до хвіртки.

На вулиці, мов примара якась, стояла машина. Жінці звеліли сідати.

Вона просунулася всередину — і від подиву здерев'яніла. На задньому сидінні побачила ...Максима. Він зігнувся, опустив очі. Поруч нього сидів незнайомець у чорних окулярах.

— І ви тут, дядьку? — обізвалася Оксана. І більше ні слова. Максим мовчав, дивлячись на жінку розгубленими очима.

Машина рушила — і дворище Оксанине немов хто одрізав перед очима. В грудях запекло, наче душу хто розкроїв навпіл. "Хата ж незамкнена, діти, худоба — все напризволяще. А коли я повернусь? Що буде далі?" — мучилася жінка в здогадках, шукала якогось виходу, і страх, як протяг, закрадався в душу. "А що як дядька Максима звинувачують у чомусь? А я ж сусідка! То і мене разом з ним?..." Ці думки її жахали, завдавали болю. В голові шуміло, паморочилося. Вона навіть не могла уявити, що ж буде з дітьми та господарством, коли її не відпустять?

Машина мчала сільською вулицею до центру. Обабіч дороги дерева стояли в темряві, як в траурі. І місяць блідий, наче мрець, ледь проглядався між хмар. Всі мовчали. Оксана у відчаї замирала. І все ж часом якось намагалася себе заспокоїти — не хотілося їй вірити, що насувається найгірше. Та коли машина не зупинилася біля сільради (голова вийшов раніше), в жінки зойкнуло в грудях — заголосило шинами коліс по битому шляху жалібно-жалібно. "Чи не сон це? — подумалося.— Чого ж мовчить Максим?" Глянула на нього, — а на руках металеві пута. І тут все зрозуміла... Спочатку плакала, ледь коси на собі не рвала від розпуки, тоді умовляла:

— Куди ви мене везете? Серце у вас в грудях чи камінь? Відпустіть, благаю Богом! Діти в мене голодні. Що з ними буде?

— Відпустіть жінку. Вона ні в чому не винна...— обізвався Максим. Обличчя у нього було спокійне і зосереджене.

Той, що сидів поруч водія, повернув голову і надто холодно:

— Помовчи. Там дамо тобі слово...

— Чого це "помовчи?". І як мовчати, коли таке робите? — підхопилася Оксана. Тіло на ній все тремтіло.

— Ти бачиш! Затули їй рота.

Оксана ніби проковтнула щось — заніміла. І чи то від образи, чи від безсилля свого, ковтаючи гарячі сльози, знову тихо заплакала. "Які звірі, які звірі!" Далі схилила голову, наче скисла, задумалася глибоко-глибоко. Зболена душа, мов пташка, літала довкола свого обійстя. "Що ж буде? Хто дітям принесе шматок хліба?" Серце зболіло — терпцю немає. І ні порятунку, ні розваги — на весь світ би кричала: "Що це за люди? Що це за влада така, коли роблять з тобою що хочуть?" Притулилася до дверцят —

надворі ніч, як пастка, темна і підступна. Машина мчить наче в прірву. "Що робити? Що? Що?..." Намацала ручку, натиснула — свіжий вітер вдарив у обличчя.

— Люди!..— вирвалося з грудей.

Хтось поклав їй долоню на рота — голос вкляк. Ще поминуло кілька хвилин, і село зникло, мов проковтнула його темна ніч...

Через кілька годин почало сіріти. Ранок пробуджувався поволі, з болем і тривогою. Сонце облило червоним світлом убогі хатки, стоптані дороги. Йшла черед, у дворах, як завжди, метушилися люди, а на Оксаниному подвір'ї було самотньо. У хліві ремигала корова, стогнав пугач на димарі, і плакали безпорадні діти на печі. Ніхто не йшов до її двору — стримувалися. Тільки боязко поглядали на вутленький паркан, на якому вночі хтось встиг написати крейдою: "Вороги народу".